

Poëzie in de klas

April 2019
Annechien Wijnbergh

Dichtvormen, schrijfvormen

In een **alfabetgedicht** schrijf je alle letters van het alfabet aan de linkerkant van een pagina. Je vult deze eerste letters aan met losse trefwoorden of korte zinnen die te maken hebben met het onderwerp of het thema waarover je wilt schrijven.

In een **allitererende** zin beginnen alle woorden met dezelfde klank, bijvoorbeeld Leentje leerde Lotje lopen langs de lange Lindenlaan.

De klassieke **alliteratie** is een rijmvorm waarbij dezelfde klanken op de beklemtoonde zinsdelen vallen. Als het hagelt op de hei.

Een **associatieketting** maak je door woorden aaneen te rijgen op basis van jouw gedachtesprongen. Je kunt dit heel goed met meer mensen maken. Het kan ook met flarden van zinnen, of zinnen.

Een **associatiespin** maak je door in het midden een woord te zetten en eromheen alle woorden of zinnen of begrippen waaraan dat ene woord je doen denken. Het is een manier om woorden voor verhalen of verslagen te verzamelen.

Een **beeldhaiku**[®] is een intuïtieve tekening uit één ononderbroken lijn, waarmee je uitdrukt wat je voelt of bedoelt. Je begint met een krabbeltekening zonder je potlood of pen van het papier te halen. Kijk vervolgens in alle rust naar je beeldhaiku en kijk of je er een gezicht in ziet. Zet daar dan ogen en een mond in, zodat de tekening je aanspreekt, je aan kan kijken. Zo heb je je eigen beeldhaiku getekend. Deze kun je inkleuren, waardoor het nog meer zeggingskracht krijgt.

Een **boomgedicht** is een kort gedichtje dat bestaat uit 8 regels en 14 woorden. Alles mag in deze dichtvorm: herhalingen, rijmen, losse woorden of een doorlopende zin. De enige beperking die deze dichtvorm heeft is het beperkte aantal woorden per regel: 1 / 2 / 3 / 3 / 2 / 1 / 1 / 1

Bij een **cirkelgedicht** maak je een cirkel (of een ovaal) waarin je intuïtief een tekening of een beeldhaiku maakt. Na het maken van je tekening schrijf je het eerste wat er bij je opkomt op de buitenrand van de cirkel. Begin op een willekeurige plek en schrijf de cirkel (ovaal) rond. Als je klaar bent geef je je tekening een titel

Dialogen

Een dialoog is een tweegesprek, bijvoorbeeld tussen twee dieren, of tussen een dier en een meubelstuk. Het is als toneelstukje op te lezen of uit te voeren.

Een **elfje** (soms: *e/ff*) is een eenvoudige, compacte dichtvorm; bestaat uit elf woorden. Van de dichtvorm 'het elfje' bestaan er diverse variaties: een geurelfje, een kleurelfje, een kettingelfje, een spiegelelfje of een sprookjeselfje. Kinderen kunnen geholpen worden door vragen te stellen. Bijvoorbeeld:

- eerste regel een woord (waar gaat het over?)
- tweede regel twee woorden (hoe is die?)
- derde regel drie woorden (wat gebeurt er mee?)
- vierde regel vier woorden (en?)
- vijfde regel een woord (welk woord maakt het af?)

Ervaringsteksten zijn teksten die je maakt vanuit gegeven woorden; een voorbeeld:

- altijd als het (wat is er altijd?)
- dan komen....
- en vaak.... (en wat gebeurt er dan?)
- tot er.....(hoe eindigt het?)
-(ga door)
- en altijd is het
-(maak af wat je nog wil vertellen)

Om op uitdagende en geschikte woorden te komen, kan je een bestaand gedicht nemen, daar woorden uit weghalen, kinderen de tekst laten schrijven en tenslotte laten zien hoe de schrijver van het voorbeeld zijn woorden had gekozen.

Haiku (俳句; meervoud: *haiku* of *haiku's*) is een vorm van Japanse dichtkunst, geschreven in drie regels waarvan de eerste regel 5, de tweede regel 7 en de derde regel weer 5 lettergrepen telt.

De haiku drukt, in de klassieke vorm, een ogenblikervaring uit, soms gelinkt aan en geïnspireerd door zen. De haiku is een vingerhoed vol emotie, waarin weinig ruimte is voor ontledingen en benaderende omschrijvingen.

Een gedicht in de versvoet **hexameter** hoeft niet te rijmen, maar volgt een ritmeschema:
-vv-vv-v

Een **klankdicht** is een gedicht of tekst gemaakt met bepaalde vooraf afgesproken klankeigenschappen. bijvoorbeeld: een gedicht of zin, uitsluitend bestaand uit woorden met i, zie voor heel veel meer ideeën Battus Opperlandse taal- en letterkunde

Voor een **kopdicht** maak je gebruik van krantenkoppen.

Bij **kruiswoord-schrijven** werk je rond een thema. Binnen een kader (op geruit papier) plaats je één woord verticaal of horizontaal. Vertrek van dit woord om nieuwe woorden te maken zoals in een kruiswoordspel en vul dit verder aan met zoveel mogelijk

woorden die verwijzen naar het thema. Blijf alle vrije ruimte benutten, en ga pas dan de overgebleven witte ruimte opvullen met voorzetsels of uitroepen om nadien alle vrije ruitjes op te vullen met zwarte stift.

Een **limerick** is een dichtvorm van 5 regels.

In de eerste regel wordt (meestal) een persoon of dier geïntroduceerd met een plaatsnaam. De regels 1, 2 en 5 rijmen met elkaar en er is een ander rijm tussen de kortere regels 3 en 4. Het rijmschema: a a b b a.

Voorts heeft een limerick vaak een wat dubbelzinnige inhoud, of kan zelfs zeer grof zijn. De laatste regel is een soort pointe of uitsmijter, de clou.

Een **rondeel** is een rijmend gedicht van 8 regels waarin versregels 1, 4 en 7 hetzelfde zijn, net als versregels 2 en 8.

In zijn eenvoudigste vorm omvat het **rondeel** 8 regels waarvan de eerste twee aan het eind weer herhaald worden. De eerste regel wordt bovendien ook als vierde regel herhaald. In het gedicht worden maar twee rijmklanken gebruikt, die dus door de eerste twee regels bepaald worden. Het schema wordt dan:

r1-A / r2-B / ---A / r1-A / ---A / ---B / r1-A / r2-B

Niet rijmend rondeel

- 1^e regel (een flard van)een zin
- 2^e en 3^e regel borduren daarop door
- 4^e regel = 1^e regel
- 5^e en 6^e regel zijn weer nieuw (bouwen door op het onderwerp)
- 7^e regel = 1^e regel
- 8^e regel = 2^e regel

Een **rondgedicht** bestaat uit zestien woorden verdeeld over zeven regels.

1-2-3-3-3-2-1 woorden

Stapelgedichten zijn korte gedichten die worden gemaakt door boeken op elkaar te stapelen. De titels op de ruggen vormen, van boven naar beneden gelezen, het gedicht.

Een **stiftgedicht** is een gedicht dat niet ontstaat door te schrijven maar door te schrappen. Men "schrijft" een stiftgedicht door met een merkstift in een bestaande gedrukte tekst, meestal krantenartikelen of een bladzijde uit een oud boek, woorden of delen van woorden te schrappen tot wat overblijft een gedicht vormt, dat niets meer met de oorspronkelijke tekst te maken hoeft te hebben.

Een **tientje** heeft 10 regels waarbij je de woorden telt. Begin met 1 woord op de eerste regel en laat het aantal woorden steeds met een woord toenemen. Stop als je er 10 hebt bereikt.

Een **tongbreker** is een zin met moeilijk achter elkaar uit te spreken woorden.

Bij het schrijven van een **veranderende-zinnen-gedicht** mag in iedere nieuwe zin één woord door een ander worden vervangen.

In een **woordgedicht** – of acrostichon – worden de letters van een (sleutel)woord verticaal aan de linkerkant van de pagina gezet, zodat iedere letter op een nieuwe regel staat. Vul deze eerste letters aan met losse trefwoorden of korte zinnen die te maken hebben met de betekenis van/of associaties op dit woord.

Woordkettingen bestaan uit een serie woorden die aan elkaar geschakeld zijn door een klankovereenkomst. bijvoorbeeld:

eindklank: raam–mens–staart–ton

samenstelling: winkelhaak– haaknaald– naaldboom– boomwortel

laatste twee (en rond bovendien): manier–erbij–bijna–natuur–uren–engel–elma

een klankverandering: raam–room–toom–tem–tam–tak–lak

Woordzon

Noteer een gekozen woord in het midden van een leeg stuk papier. Teken rondom het woord korte streepjes als stralen van de zon. Schrijf aan de uiteinden van de streepjes associaties die te maken hebben met het woord in het midden, dus waar het je aan doet denken, in trefwoorden. Zet er zo nodig meer streepjes bij. Ga door tot er geen associaties meer komen.

Een **zandloper** heet zandloper omdat hij een vorm heeft die erop lijkt.

Er zijn zeven regels die achtereenvolgens 4, 3, 2, 1, 2, 3, 4 woorden hebben.

Een **zevenaar** – hoeft niet te rijmen – is een dichtvorm van 7 regels met het volgende schema: 1, 2, 3, 4, 5, 6 = 2, 7 = 3

Uit eerdere eigen aantekeningen en producten en mijmerenoppapier.wordpress Vivapo's blog en Battus Opperlandse taal- en letterkunde

Aanvullingen

Enkele **versvoeten, ritmes** belicht

v- (kort – lang) cholerisch jambe

vv- (kort – kort – lang) sanguinisch anapest

-v (lang – kort) flegmatisch trochee

-vv (lang – kort – kort) melancholisch dactylus

Zie hierboven **hexameter**

Enkele **klankkleuren** belicht

Klinkers: aa- ee- ie- oo- uu

Medeklinkers: r, d, t, s, z, m,

Kwaliteit van de afzonderlijke klanken, zowel consonanten als vocalen (denk aan het euritmisch gebaar) afstemmen op het kind, wel of niet omhullen (bv. m, b, o), wekken (bv. ie, k, n), vloeiend (bv. l, ng, w) of staccato (bv. t, k, p), tot rust brengen (bv. m, oe, d), of juist in beweging brengen (bv. r, s, f,), open makend (bv. aa, j, h), sluitend (bv. ee, e, n) enz.

Algemene taalkenmerken van de verschillende genres		
Genre <i>Wat wil de schrijver bereiken?</i>	Kenmerken: waar kunnen leerkrachten op letten bij de instructie?	Tekstsoort volgens kerndoel, soms meer dan een
ervaring/vertelling <i>de schrijver wil een reeks gebeurtenissen uit persoonlijke ervaring vertellen, wil amuseren</i>	persoonlijk details subjectief beeldend chronologisch	Beschrijvende tekstsoort Expressieve tekstsoort
verhaal <i>de schrijver wil een onderhoudend verhaal vertellen over een reeks gebeurtenissen, wil amuseren</i>	chronologisch met begin-midden-eindstructuur of met tijdssprongen: flashbacks flashforwards pointe/moraal	Expressieve tekstsoort Beschrijvende tekstsoort
gedicht <i>de schrijver wil een sfeerschets, of muzikaal beeld in eigen woorden treffen, wil amuseren</i>	persoonlijk details subjectief beeldend pointe/moraal ritmisch rijm	Expressieve tekstsoort (en mengvorm mogelijk)

Taalronde

De taalronde is een specifieke vorm van uitgebreidere oriëntatiefase tot en met fase 4. De aanpak is ontwikkeld door de taaldrukwerkplaats, bij het schrijven vanuit de eigen ervaringen. Het motiveert kinderen om aan het schrijven te komen. Zie ook website www.taallerenopeigenkracht.nl Door er een vaste gewoonte van te maken, raken kinderen vertrouwd met de werkwijze en komen ze vlot tot schrijven. Het helpt goed om kinderen tot schrijven te krijgen.

Voorbereiding:	kies een onderwerp uit. Bedenk een beginvraag waar ieder kind een antwoord op kan geven
maak een kring	wissel van zitplaatsen, varieer in de manier waarop je dat doet van groot naar klein, of van lichte trui naar donkere trui maak een snelle ronde (hoeft niet verbaal)
introduceer het onderwerp	toon een voorwerp, of verhaal of gedicht voorlezen, of eigen tekst voorlezen, of laat het uit de kinderen ontstaan
vertelronde	kriskras vertellen over verschillende aspecten vraag naar details zoek naar ideeën leid naar hogere taalfuncties filosofeer
lijstjes	laat tekenen, of schrijven,
tweetalgesprek	laat een tweetalgesprek voeren over één ding van het lijstje
→ voor langere opdracht ga je nu naar fase 2	zie paragraaf 2.2
→ voor een kortere opdracht	aan het werk
tekst schrijven	kinderen schrijven iets op wat ze in het tweetal gesprek hebben verteld kinderen begin eerste klas tekenen iets wat ze hebben verteld, leerkracht schrijft er individueel bij (taaltekening) kinderen in eerste klas combineren schrijven en tekenen om hun boodschap weer te geven
voorlezen	de kinderen lezen voor, of jij leest voor, of de kinderen vertellen over hun tekening
→ eventueel	vragen stellen

